

terests are not furthered by the established order. Throughout the Reformation Era, from the Peasant's Revolt to the Puritan Revolution, the most radical political theories did not evolve from the necessity of logic, but grew out of the demands of the dissatisfied minorities. In most cases, their religious and political views coincided. Therefore they drew their political, economic, and social theories from religious sources, particularly the Bible» (s. 468). Når man er kommet sig af sin overraskelse over, at Grimm synes at mene, at bønderne udgjorde en minoritet i datidens samfund, kan man konstatere, at det for ham nærmest var et tilfælde, at oprørsideologien hentedes fra bibelen. Spørgsmålet om en sammenhæng mellem de enkelte grupper, f. eks. bøndernes, samfundsmæssige situation og deres bevidsthed, præget som den nødvendigvis måtte være af tidens religiøse »verdensbillede«, tager han slet ikke op.

Hvad der her er sagt, skal ikke opfattes som en kritik af, at Grimms bog er baseret på en bestemt historicopfattelse. Det er al historisk litteratur. Det er hensigten her at gøre opmærksom på, at der er forklaringer og opfattelser af sammenhænge, som man ikke bliver gjort opmærksom på i bogen. En bog af denne type kunne med fordel også medtage en orientering om forskningens hovedlinier. Det er ikke gjort med at bringe en fyldig bibliografi – og Grimms bibliografi er fyldig, 72 sider tæt besat med titler, delt ind i afsnit svarende til bogens kapitler. Al denne trykte klogskab kunne have dannet grundlag for en orientering om reformationsforskningens mange spændende problemer, hvor man nu alene har fået serveret en enkel »løsning«. Denne servering er til gengæld gjort grundigt, og netop fordi bogen er værd at læse som en introduktion til et meget stort emne, er det vigtigt, at man gør sig dens begrænsninger klart.

Alex Wittendorff

Daniel Olivier: Der Fall Luther. Geschichte einer Verurteilung 1517–1521. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1972. 235 s. DM 20.

Forfatteren er hvad gamle biskop Resen ville have kaldt en drabelig papist. Han er fransk munk af assumptionisternes orden, der blev stiftet i 1847 bl. a. med henblik på bekæmpelse af protestantismen, og han blev præsteviet i 1954. Men papister er ikke hvad de har været, og som historiker er Olivier elev af Josef Lortz i Mainz, hvis store bog om den tyske reformation han har oversat til fransk. Han hører med andre ord til den moderne katolske retning, som ønsker at gøre op med, hvad de kalder den dobbelte Luther-legende, den protestantiske og den gamle katolske. Denne nye katolske forskning fastholder naturligvis, at Luthers lære, således som han efterhånden udviklede den, var kættersk, men mener på den anden side, at Luthers oprindelige opposition mod kirken udsprang af en velbegrunderet samvittighedskonflikt, fremkaldt af svære misbrug og fejltagelser fra kirkens ledelses side, der havde gjort kirken til »sin samtids fange«. Oliviers bog om processen mod Luther omhandler således en periode, da Luther efter denne opfattelse endnu var profeten, der drevet af sin samvittighed fulgte sit kald, en urostifter der blev en udfordring. Man vil forstå, at processen og hele dens baggrund altså her behandles ud fra et bestemt overordnet synspunkt, selv om dette ikke formuleres direkte. Meningen med bogen synes bl. a. at være at give læsere, som er opdraget i den protestantiske tradition, et mere nuanceret syn på såvel den katolske kirke på reformationstiden som på den moderne katolske historieforskning. Forfatteren har ment at kunne undvære noter og i det hele taget enhver form for dokumentation, og – hvad der er værre – han forsøger sig i en »frisk« stil, der bl. a. består i at lade personerne bryde ud i direkte tale. Slutkapitlet med overskriften »Der Fremdling im »Schwarzen Bären« er således konstrueret som en

værtshusscene, hvor den forklædte Luther samtaler med et par studenter og nogle købmænd. Resultatet er pinligt. Forfatteren har måske tænkt på den måde at kunne nå ud til bredere læsergrupper, men han har opnået at give en demonstration af, hvordan man i hvert fald ikke skal skrive »populær« historie.

Alex Wittendorff

Erik H. Erikson: Luther avant Luther. Psychanalyse et histoire. Trad. par Nina Godneff. Flammarion, Paris, 1968. 330 s.

Den franske oversættelse af Eriksons bog *Young Man Luther* (første gang 1958) bringer intet nyt i forhold til originalen – udover de ekstra pudsigheder, som den franske sprogdragt bidrager med. Det er, kort fortalt, historien om *le petit Martin*, hans udvikling og kriser før reformationen, analyseret *sub specie Freudiana*.

Eriksons bog indeholder åbenbare og forlængst påpegede svagheder, men betragtes ikke desto mindre som en klassiker indenfor den såkaldt psykhistoriske forskning (jf. f. eks. George M. Kren, »Psychohistory: A Progress Report«, *Bulletin of the Menninger Clinic*, 39 (1975), s. 578–585). Hovedproblemet med Eriksons bog er dels hans empiriske grundlag for analyserne af den unge Luther, dels hans isolering af Luther fra det, Alain Besançon kalder »l'événement historique proprement dit« (»Vers une histoire psychanalytique (I)«, *Annales. Économies. Sociétés. Civilisations*, 24,3, 1969, s. 611). Usikkerheden i Eriksons metode (som man vel retteligere burde kalde den *psykografiske*, fremfor det begrebsmæssigt noget slørede »psykhistoriske«?) gør bogen til et lidt besynderligt amfibium, hvis historiske relevans det undertiden kan være vanskeligt at se.

Erik Petersen

Martin Wolfe: The Fiscal System of Renaissance France. Yale Series in Economic History, Yale Press, New Haven and London, 1972. 385 s. \$ 17.50.

I bogens forord takker forfatteren sin kone med følgende ord: »This book is dedicated to my wife Dorothy, who, I hope, will remember the fun and the scholarly satisfactions it involved.« Man må håbe, at Dorothy har fundet det franske skattesystem lige så ustyrligt morsomt. Men også for folk, der foretrækker en mindre speciel form for humor, er der meget at hente i denne bog, som er indrettet på den måde, at de sidste 100 sider består af en række appendiks med overskriften »The Chief Elements of the Tax Machine«, hvor der gives en oversigt over skattesystemets almindelige indretning – en sag der i sig selv er så indviklet, at den har givet de fleste, som har skrevet om emnet, fuldt op at gøre – mens selve fremstillingen tager sigte på at behandle det fiskale system og indtægterne af det i sammenhæng med sider af det franske samfunds udvikling fra middelalderen til det 17. århundredes begyndelse.

Ved således at studere ændringerne i hele skattesystemets kompleks af institutioner over en længere periode bliver forfatteren i stand til at vurdere holdbarheden af tidligere forklaringer, som overvejende har været baseret på undersøgelser af detaljer eller i hvert fald mere begrænsede udsnit af det omfattende emne. Bogen indeholder således en del revision af tidligere forskning – f. eks. vedrørende skatteindtægternes størrelse under religionskrigene – og derudover er det også lykkedes forfatteren at påvise sammenhænge, som man ikke har hørt om før. Mig bekendt er det således ikke tidligere påvist, at skattesystemets indretning blev en medvirkende årsag til religionskrigenes forlængelse.

I bogens afsluttende kapitel, der har den beskedne overskrift »Conclusions and Con-